

Třicet let památkové péče v Praze

Hrdinnému povstání pražského lidu a rychlému zásahu sovětských armád před třemi desítkami let vdčíme za to, že Praha, tento klenot kultury národní i světové, nebyla zničena. Již jen torzo fašistickými okupanty vypálené Staroměstské radnice připomíná, jak blízko bylo tehdy naše hlavní město ničivé zkáze a co pro nás znamenal vítězný pochod slavné Rudé armády.

Historický fakt našeho osvobození dal naší národní a státní svobodě nový lidový a demokratický smysl a otevřel nám cestu k budování socialistické společnosti. Životodárný proud těchto idejí navázal na pokrokové tradice našich národů a dal i podnět k vytváření základů socialistické památkové péče.

Chtěl bych ukázat, jak se po osvobození naší vlasti památková péče v hlavním městě Praze rozvíjela do šířky i hloubky, jak se její pojetí stávalo stále komplexnější a jak se propracovávalo k pochopení, že památky nemohou být jen mrtvými svědky zašlých století, ale nedílnou součástí našeho života. Jejich aktivní role ve vztahu k pochopení dějinných souvislostí, jejich estetické působení a v neposlední míře jejich pozitivní význam pro vytváření životního prostředí, to vše se v historii památkové péče posledních třiceti let projevuje stále výrazněji.

Významné jubileum třiceti let od osvobození naší vlasti nás proto vede i na tomto úseku k zamyšlení a bilancování výsledků. Je nutno konstatovat, že je to dobrá bilance. Současná památková péče v Praze je čestnou vizitkou našeho hlavního města. Rozsah finančních prostředků, uvolňovaných pro potřeby památkové péče, podpora zásady, že je nutno zachovat budoucím generacím jedinečné kulturní bohatství Prahy, vtělené do architektury a umění všech historických etap a slohů, to nelze srovnávat s ničím v minulosti. Podívejme se nyní, jakou cestou jsme se k dnešní památkové současnosti a k jejím velkým cílům pro další budoucnost dopracovali.

Hned po osvobození se pozornost soustředila na záchranu těch historických objektů, které fašisté před svou porážkou poškodili. Obnovuje se Staroměstská radnice a postupně jsou opravovány domy na Staroměstském náměstí. Brzy se začíná i s velkorysou úpravou Pražského hradu a s obnovou výrazných historických objektů, především slavné univerzitní budovy Karolina. Právě obnova tohoto objektu, která trvala dvadvacet let a u níž byl autorem poslední úpravy národní umělec Jaroslav Fragner, dokumentuje, jak lze spojit středověkou a barokní architekturu se současným architektonickým a výtvarným názorem a učinit objekt organickou součástí prostředí, sloužícího potřebám dnešní doby.

Po Vítězném únoru 1948 došlo k dalšímu rozvoji památkové péče. Z iniciativy dělnického prezidenta Klementa Gottwalda a později Antonína Zápotockého se rychle rozvíjela obnova areálu Pražského hradu. Byly dále otevřeny překrásné zahrady a paláce pod Hradem a řada objektů upravena pro potřeby kultury nebo jako památníky pokrokových tradic našich dějin.

Tak z bývalého kláštera na Strahově byl vybudován Památník národního písemnictví, v letohrádku Hvězda zřízeno Muzeum Aloise Jiráska a Mikoláše Alše, později byl rekonstruován šlechtický palác v Hybernské ulici pro Muzeum V. I. Lenina a palác bývalé Městské spořitelny pro Muzeum Klementa Gottwalda a z památného hostince U kaštanu v Břevnově bylo zřízeno Muzeum počátků českého dělnického hnutí.

Při obnově a využití dalších památkových objektů vydatně napomáhaly různé instituce, muzea a vědecké ústavy.

Péče o kulturní památky přešla na orgány města. Z jejich iniciativy byla obnovena smíchovská Bertramka a zde umístěna expozice připomínající pražské pobyty světoznámého umělce W. A. Mozarta. Ve výčtu takto obnovených a využitých objektů bychom mohli pokračovat; připomeňme alespoň adaptaci Štenberského paláce pro sbírky starého umění Národní galerie a využití Schwarzenberského paláce pro sbírky Vojenského historického muzea, dále pak obnovu řady historických objektů na území bývalého pražského Židovského Města. S připomenutými úpravami souvisela i obnova mnoha vzácných pražských interiérů jako Svatováclavské kaple, Emauzského kláštera, kostela sv. Tomáše a kostela sv. Mikuláše na Malé Straně a dalších. Významným bodem pražského programu obnovy se stala regenerace nejstarší gotické stavby, bývalého kláštera bl. Anežky na Františku.

Městská domovní správa počala s dlouho zanedbávanou úpravou obytných historických budov. Z podnětu pracovníků památkové péče byly interiéry ulic vyřešeny barevnými fasádami a v nich restaurovány kamenné portály a štuková výzdoba.

V této souvislosti byla prováděna i řada stavebně historických průzkumů, které vedly k významným objevům. Jako příklad možno uvést konzervaci románského paláce v Řetězové ulici, v němž sídlil mezi lety 1450—1458 zemský správce Království českého Jiří z Poděbrad.

Cílevědomá a obětavá práce dobrovolných i odborných pracovníků památkové péče i záslužná činnost Klubu Za starou Prahu přispěla k tomu, že v roce 1958 byl vydán zákon č. 22 o kulturních památkách. Na jeho základě byl zřízen Státní ústav památkové péče a ochrany přírody a postupně budována krajská střediska památkové péče a ochrany přírody jako odborná pracoviště krajských národních výborů. V Praze takto postupně vzniklo Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody.

V první fázi bylo více méně institucí, která vyřizovala došlá podání. V roce 1963 po nástupu nového vedení a po přijetí řady odborných pracovníků mohlo postupně prohlubovat svou práci a posléze se stát účinným nástrojem státního památkového dozoru. Významnou pomoc v tomto směru znamenalo vytvoření Památkové rady jako poradního a iniciativního orgánu ředitele Střediska.

Bylo vždy velkou ctí a chloubou nového vedení Střediska, že v Památkové radě se na řešení závažných úkolů památkové péče podíleli významní činitelé naší vědy a kultury i představitelé veřejného života. Patřili k nim na předním místě Ing. arch. Běluš Arnold, Doc. PhDr. Marie Benešová, CSc., Doc. PhDr. Oldřich J. Blažíček, DrSc., Doc. Ing. arch. Oldřich Dostál, Ing. arch. Věra Foltýnová, Ing. Bohumil Hlaváček, PhDr. Václav Hlavsa, Ing. arch. Dr. techn. Bohumír Kozák, Prof. ing. arch. Jindřich

Krise, JUDr. et PhDr. Dobroslav Líbal, Ing. arch. Dr. Vilém Lorenc, PhDr. Emanuel Poche, DrSc., Ing. arch. Dr. Josef Pošmourný, prof. Ing. arch. Jan Sokol, Arch. Edvard Stach, prof. Ing. arch. Jiří Štursa, Doc. PhDr. Vlastimil Vinter, CSc., prof. Ing. arch. Jiří Voženílek, JUDr. Jan Zelenka a další odborníci. Tito moudří a zkušení lidé navázali na záslužnou práci proslulých koryfejí památkové péče akademika Zdeňka Wirtha, V. V. Štecha, Cyrila Merhouta, Jana Almra, Oldřicha Stefana, Václava Wagnera, Viktora Kotrby, Aloise Kubička, Rudolfa Hlubinky a jiných.

Na sklonku roku 1975 se Památková rada sešla již na svém 80. zasedání, aby pozvedla svůj varovný hlas proti úmyslu likvidovat bývalé nádraží Praha-Těšnov a řekla své zásadní připomínky k úpravám ambitu a k dalšímu využití areálu bývalého kláštera bl. Anežky i ke studii nové zástavby na dolní části Václavského náměstí a na Můstku.

Všem těmto osvědčeným mužům a ženám naší vědy a kultury patří vřelý dík a přísluší nehynoucí zásluha o záchranu a obnovu krás staré Prahy.

Současně se Středisko orientovalo na systematickou spolupráci s dalšími dobrovolnými pracovníky na jednotlivých pražských obvodech, kde zvláště obětavou, příkladnou a dlouholetou práci se sborem zpravodajů prokázali osvědčení obvodní konzervátoři státní památkové péče v Praze 5 Josef Krušina a v Praze 6 dr. Antonín Balík.

Důležitým mezníkem v ochraně pražských památek se stal státní seznam nemovitých kulturních památek, který zpracovalo Pražské středisko a rada NVP schválila v prosinci 1964. Seznam obsáhl 1718 objektů, kromě toho bylo dalších 511 méně význam-

ných památek zajištěno usnesením rady NVP v tzv. památkovém zájmu. K tomu nutno poznamenat, že v Praze je celkem 15 z 33 památkových objektů resp. areálů, které pro svůj mimořádný význam jsou prohlášeny vládním usnesením z roku 1962 za národní kulturní památky. Jsou to chráněná oblast Pražského hradu, české korunovační klenoty, Vyšehrad, Karlův most se zbytky Juditina mostu, Staroměstské náměstí, Karolinum, Betlémská kaple, Novoměstská radnice, Bílá hora s oborou Hvězdou, Tylovo divadlo, Národní divadlo, Národní muzeum, dům U kaštanu, Lidový dům a Národní památník na Žižkově.

Pro zkvalitnění a systematičnost památkové péče v Praze měla závažný význam spolupráce se Státním ústavem pro rekonstrukce památkových měst a objektů, který již po řadu let nejen projektuje, ale pro památkovou péči pořizuje tzv. pasportizaci, to je hodnocení domů i celých bloků po stránce stavebního vývoje a možností nového využití. A v této souvislosti je třeba vysoko vyzvednout práci uměnovědného kolektivu Dobroslava Líbala ze střediska Edvarda Stacha.

Dalším závažným krokem v rozvoji památkové péče bylo pořízení státního seznamu významných movitých kulturních památek. Za pomoci skupiny odborníků, kterou řídil vynikající znalec užitého umění PhDr. Emanuel Poche, DrSc., bylo posouzeno 25 000 předmětů, z nichž bylo nakonec do státního seznamu zapsáno téměř 9000 nejvýznamnějších movitých památek včetně celých souborů.

Zpracováním státních seznamů byl položen základ vědecky fundované a komplexní památkové péči v Praze.

Dalším dílčím úkolem, který zabezpečuje závažný úsek pražské památkové péče, bylo vypracování výhledového plánu restaurátorských prací na léta 1964–1970. V první fázi se přistoupilo k restaurování nejvíce ohrožených sochařských a malířských děl z období vrcholného baroka.

Zvyšující se nároky na Pražské středisko vedly k tomu, že z jeho pracovní náplně byla dnem 1. ledna 1965 vyčleněna investorská činnost a převedena na speciální organizaci, a dále že správou veřejných plastik byla koncem roku 1964 pověřena nově zřízená Galerie hlavního města Prahy. Dalším opatřením k prohloubení památkové ochrany byla dohoda zainteresovaných orgánů a organizací, že všechna dislokační opatření prováděná v památkových objektech musí být schválena Pražským střediskem. Bohužel tato dohoda není plněna důsledně, a tak stále dochází k nevhodným dispozicím s památkovým fondem; to se negativně projevuje i v komplexních zabezpečeních optimálního a aktivního začlenění kulturních památek do pražského životního prostředí.

Složitou a náročnou otázkou se ukázala údržba historických objektů. Určitým krokem vpřed bylo rozhodnutí NVP, že generálním dodavatelem při opravách a rekonstrukcích těchto objektů bude Pražský stavební podnik. Vykonal na tomto úseku pěkný kus práce, jak dokumentují údaje, že ze šesti miliard Kčs, za něž od roku 1949 do roku 1975 provedl stavební práce, bylo na stavební údržbu památkových objektů vydáno 2,4 miliardy Kčs.

Ovšem vedle Pražského stavebního podniku se zúčastnily na tomto úseku i další

specializované organizace, především Pražská stavební obnova, družstvo Štuko a další často i mimopražské stavební podniky.

Systematická práce pražských pracovníků památkové péče se promítla i do dalších úseků. Na doporučení a na podkladě návrhu Pražského střediska se především postupně regeneruje tzv. Královská cesta a řada významných památkových budov se upravuje pro účely cestovního ruchu a rozvoj obchodní sítě. V této souvislosti lze ocenit pozitivní přístup Obvodního podniku bytového hospodářství v Praze 1, který spravuje 718 památkových objektů, a dále pak iniciativní činnost Střediska pro rozvoj obchodní sítě v Praze. Neméně kladný poměr k památkám našeho hlavního města vykazuje i ředitelství Restaurací a jídelen v Praze 1, jehož vedení se snažilo v úzké spolupráci s orgány památkové péče realizovat pokyny a doporučení k obnově celé plejády pražských objektů i náročných prostor pražského pohostinství.

Další významnou akcí tohoto období byla postupná obnova bývalého kostela v Emauzích. Po mnohaletých diskusích přinesla veřejná soutěž v pozoruhodném vítězném návrhu Františka M. Černého vyřešení západní dominanty kostela. Dokončené dílo znovu ovládá Hypšmanovy veřejné budovy u mostu Palackého. Současnými moderními výrazovými prostředky plní funkci emauzských věží, zničených nesmyslným anglo-americkým náletem na Prahu na samém sklonku druhé světové války.

Je na škodu věci samotné, že se opět dlouho diskutuje o využití kostela a o tom, kdo má uhradit opravu jeho interiéru. Tato nerozhodnost má negativní důsledky pro vlastní objekt a vyvolává zbytečně oprávněnou kritiku široké veřejnosti.

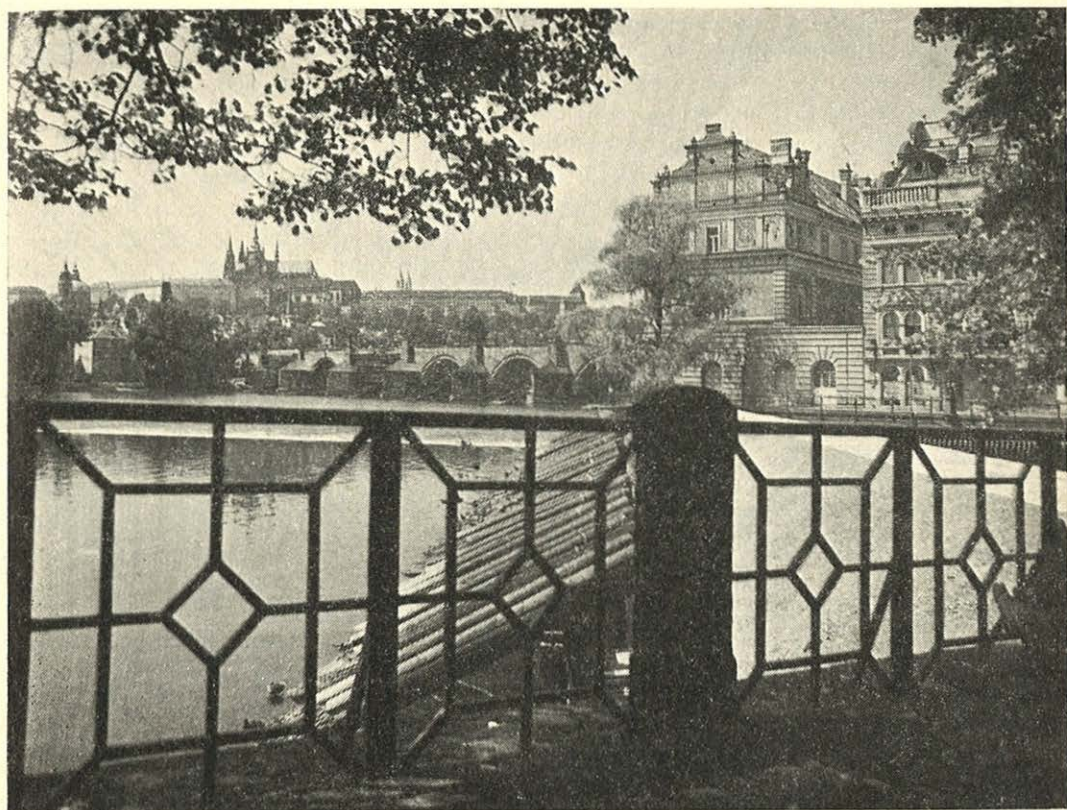
Skutečnost, že před těmi, kdo odpovídají za památkový fond hl. města Prahy, je ještě řada vážných problémů, ukázal jubilejní rok 20. výročí osvobození republiky a III. celostátní spartakiáda. Město se urychleně dávalo do pořádku a bylo zřejmé, že dlouholeté dřívější zanedbávání údržby domovního fondu nutí odstranit havarijní části zdiva. Do takové situace se dostalo i téměř 300 památkově chráněných objektů. Ukázalo se přitom, že některé domy pod mladším převlekem omítky skrývají bohatství gotických a renesančních průčelí. Příkladem nad jiné může být dům čp. 605/I na Staroměstském náměstí, tzv. dům U kamenného zvonu. Po důkladném stavebně historickém průzkumu nyní dochází k jeho regeneraci, po níž přibude na Staroměstském náměstí skutečný stavitelský klenot, který bude využit ke kulturním a společenským účelům.

Ještě dva velmi náročné úkoly plnilo Pražské středisko v rámci jubilejního roku před deseti lety. Byla to obnova více než 50 domovních znamení na Starém Městě a na Malé Straně; šlo zejména o domy, které jsou v blízkosti Královské cesty, k níž se obvykle váže zájem návštěvníků Prahy. Domovní znamení, jimž hrozila zkáza, tedy opět zazářila v původní kráse a stala se znovu součástí nevyrovnatelné atmosféry našeho starobylého města. V tomtéž roce byla zahájena velkorysá akce osazování vybraných pražských objektů textovými bronzovými deskami. Je to úkol náročný, který byl vícekrát oceněn nejen pražskými občany, ale zejména návštěvníky Prahy. V této akci se nadále se souhlasem odboru kultury NVP pokračuje.

Zvláštní a pro orgány památkové péče náročný úkol vyvstal s rozhodnutím vybudování podpovrchové dopravy v Praze. Národní výbor hlavního města uložil investoru zvláštním usnesením, aby v maximálně možné míře byly zabezpečeny památkové objekty a zajištěn archeologický průzkum při budování jednotlivých tras. V Pražském středisku byl pro tyto úkoly zřízen zvláštní útvar. Budování podpovrchové trasy otevřeným výkopem by bývalo znamenalo mimořádné ohrožení desítek památkových objektů. Proto rozhodnutí vlády ČSSR o budování podpovrchové dráhy sice situaci značně zlepšilo, avšak i tato forma řešení přinesla složité problémy při provádění ochrany ohrožených objektů. Nutno však konstatovat, že usilovnou spoluprací památkových pracovníků s budovateli metra byla řada složitých problémů vyřešena a nadto byl umožněn archeologický průzkum v dotčených místech, který již přinesl řadu významných poznatků k osvětlení historie Prahy.

Významný krok k systematické obnově památkových objektů představuje rok 1966, kdy byly soustředěny prostředky i kapacity k likvidaci havarijního stavu fasád na historických objektech. Na generální opravy a rekonstrukce bylo vynaloženo přes 75 miliónů Kčs. Kromě jiných významných akcí byla tehdy zahájena i generální oprava Karlova mostu.

Celé ulice prosvětlených fasád, jimž dovedné ruce stavbařů daly nový půvab, stavební, rekonstrukční a renovační ruch a zvláštní pozornost věnovaná historickému jádru města, to je charakteristika památkové péče v roce 1967. Finanční objem stavebních a restaurátorských akcí dosáhl tehdy roční výše 100 miliónů Kčs. Z řady významných akcí, k nimž byla soustředěna pozornost, bylo zahájení nové etapy archeologického výzkumu na Vyšehradě, provádění rekonstrukce mnoha významných církevních

staveb a obnova celých ulic. Přitom se zájem památkových pracovníků stále více soustřeďuje k úkolům perspektivním v souvislosti s vypracováním podrobných územních plánů.

Renovační i rekonstrukční práce pokračovaly i v roce 1968. Na významu nabývaly otázky koncepčního charakteru a přípravné práce k vyhlášení pražské památkové rezervace. V závěru roku projednala školská a kulturní komise a rada NVP návrh opatření k zabezpečení některých úkolů památkové péče v Praze. Tímto dokumentem byla zahájena cesta k vymezení a k lepšímu rozdělení působnosti účastníků památkové péče.

Rok 1969 pak znamená další zvýšení prostředků na opravu a obnovu památkových objektů a práce restaurátorské. Podstatně se rozvinul archeologický průzkum města, k čemuž výrazně přispělo zřízení koordinačního orgánu — Archeologické komise pro hl. město Prahu, vedené akademikem Janem Filipem.

Úsilí pracovníků Pražského střediska se soustřeďovalo v letech 1970—1971 na zesílení

funkce památkového dozoru a prakticky na všechny závažné stavební akce, zvláště v historickém jádru města, a na zásahy do přírody; tyto byly Pražským střediskem bedlivě sledovány a s ním konzultovány. Ovšem i tehdy přes všechny snahy docházelo k ojedinělým vážným narušením nebo dokonce k devastaci památkových objektů. Výstražným příkladem může být pietní území Kobyliské stělnice, kde teprve za pomoci hromadných sdělovacích prostředků a vedoucích stranických pracovníků i vedení NVP se podařilo přimět stavební organizaci, jejíž vinou k devastaci došlo, k nápravě. A právě kobylišký památník, kde je nyní dokončována celková úprava, ukazuje, že jen komplexně pojmávaná ochrana památky, která zahrnuje vazby na okolí, má funkční poslání ve vytváření životního prostředí. Na každého návštěvníka bude nyní kobylišký památník působit jako důstojná oáza klidu, umožňující hluboké soustředění na symboly, připomínající historické, i když tragické místo událostí našich dějin.

Podobně došlo i k devastacím na některých pražských hřbitovech. Proto dalo Pražské středisko podnět k zabezpečení ochrany těchto hodnot a přistoupilo ke studii koncepčního řešení otázky památkových hodnot na pražských hřbitovech vůbec.

V této souvislosti bych chtěl připomenout, že Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody si bylo již dlouho plně vědomo toho, že represivní opatření nemohou zcela vyřešit otázku ochrany památkových hodnot a že mimořádný význam tu má výchova. Proto počalo již od roku 1965 organizovat pro pražskou školní mládež soutěž Poznej a chraň památky Prahy. Soutěž se na počátku setkala se zájmem jen několika set účastníků, ale po deseti letech jejího trvání se jí zúčastnilo víc než 70 tisíc dětí. Máme upřímnou radost z toho, že po příkladu této soutěže se počaly organizovat podobné akce i v jiných místech republiky, zvláště na Slovensku.

Závažným předělem v rozvoji památkové péče v Praze právě z hlediska širších komplexních aspektů se stal rok 1971. 13. srpna vydala vláda České socialistické republiky nařízení, kterým se prohlašuje historické jádro Prahy za městskou památkovou rezervaci. Tento dokument byl vyvrcholením dlouholetých snah památkových pracovníků a milovníků krás staré Prahy. Pražská městská rezervace, která má rozsah téměř 860 hektarů, zahrnuje městské historické jádro, jehož dějiny sahají až do desátého století. Vyhlášení rezervace vytváří předpoklady k nové účinnější ochraně nejceennějšího památkového fondu hlavního města.

*

Také v letech 1970—1971 překročily náklady na konzervaci a obnovu památkových objektů vysoko nad 100 miliónů Kčs ročně. Studie, na jejichž vypracování se podílelo Pražské středisko, však ukázaly, že systematická a komplexní obnova pražských památek si bude vyžadovat náklady mnohonásobně vyšší než 300 miliónů Kčs ročně a že k její realizaci bude nezbytné posílit všechny stavební organizace, které se na těchto pracích budou podílet.

Jedním z problémů, které se v této době ukázaly zvláště naléhavými, se stala ochrana hodnotné architektury posledního století. Její význam jasně prokázalo pražské sympozium a výstava Praha 1860—1960. Konalo se v Praze za mezinárodní účasti pod patro-

nací UNESCO, ministerstva kultury ČSR a Národního výboru hl. města Prahy. Rezoluce, kterou přijalo, dala řadu podnětů k účinnější ochraně těchto specifických hodnot a nalezla pozitivní ohlas i v zahraničí, kde se projevují problémy obdobné našim.

Slavné 50. výročí založení Komunistické strany Československa pak dalo podnět k plnění úkolu vysoce aktuálního, jemuž památkoví pracovníci dosud zůstávali hodně dlužni. Kolektiv Pražského střediska za pomoci dalších odborníků zpracoval kompletní soupis pražských památek dělnického hnutí, KSČ a protifašistického odboje. Soupis byl vypracován během dvou let a zahrnul jak uměleckohistorický a stavebně historický popis 226 objektů a míst, tak i stručné vyličení událostí, které se k těmto objektům váží. Byl impulsem k tomu, že se někde po letech začaly objekty opravovat nebo byly označeny pamětními deskami, aby připomínaly slavnou cestu revolučního dělnického hnutí v našich zemích. Vyústěním celé akce se stalo naše druhé sympozium, které se sešlo v roce 1973 na počest 25. výročí Vítězného února v historickém sále Domoviny v Praze 7, v místě V. sjezdu KSČ. Také toto sympozium pomohlo k pro-

hloubení a zvýšení ideovosti a společensko-politické účinnosti práce pražských památek.

A ještě jeden skromný příspěvek k tomuto roku. Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody vydává poprvé v historii města dílo svého dlouholetého externího spolupracovníka Maxmiliána Neutzlera Kulturně historické pamětní desky v Praze. Soupis pamětních desek našeho města je průzračným zrcadlem života pražského lidu, jeho jedinců i celku, cennou pomůckou a významným příspěvkem k poznání historie a dějin Prahy.

*

Další významnou pomoc pro obnovu pražských památek znamenalo usnesení vlády ČSR z roku 1973 č. 25. Sb. Tímto usnesením schválila vláda dokument nazvaný Koncepce dalšího rozvoje státní památkové péče v ČSR a zásady kategorizace kulturních památek, který předložil ministr kultury ČSR. Jde o dokument mimořádného dosahu, jímž vláda uložila krajským národním výborům a jmenovitě Národnímu výboru hl. města Prahy vypracovat koncepci dalšího rozvoje státní památkové péče. V Praze zpracovala dokument komise pracovníků Pražského střediska, členů jeho Památkové rady a dalších odborníků, projednal jej sekretariát Městského výboru KSČ a 25. června 1974 jej schválila rada Národního výboru hl. města Prahy.

Pražská koncepce památkové péče je vskutku historickým dokumentem. Poprvé v historii pražské památkové péče formuluje hlavní směry rozvoje na tomto úseku. Na území hlavního města naznačuje, jak řešit problémy v památkové rezervaci i mimo ni. Přijátá koncepce dokumentuje starost KSČ a socialistického státu o zachování kulturního dědictví a zabezpečuje, aby byly uchovány a zhodnoceny jeho základní ideové a materiální hodnoty při připravované obnově a přestavbě centrální části města.

Při významných příležitostech, ke kterým nesporně patří vyhlášení pražské památkové rezervace a vydání Koncepce dalšího rozvoje státní památkové péče v hlavním městě Praze, jsme vždycky mysleli na slova našeho dobrého učitele a rádce, velkého Pražana, profesora V. V. Štecha; ve stati Cena stáří nám napsal do III. ročníku Staleté Prahy:

„Praha není patina ani divadelní dekorace, nýbrž monumentální souhrn vyrostlý ze staletí v osudové krajině, která určovala její organičnost, jež zůstává stálým požadavkem v složitém a jedinečném území, kde přírodní podmínky stále zasahují do výstavby a určují dramatickou kontrastnost celku, jež nám odkázala minulost jako podivuhodnou krajinu a sídlo. Vltavské údolí bylo po věky zhodnocováno, jeho výšiny určovaly proporce i stupně vrstevnic, formovaly charakter vztahů města k řece, jemuž se podřizovaly osobní počiny. Locus regit actum — místo určuje děj. Souvislosti i kontrasty byly vytvořeny geniálním odhadem prostoru, Týnským chrámem a malostranským Mikulášem, jež tvoří jedinečný motiv souzvuku hmot a tvarů, vyznívající Hradem a Strahovem.“

„Praha je město nabitě památkami, ale není to muzeum. Je to útvar či organismus velmi živý, nabitý energií, naplněný životem, který tu nebyl nikdy docela lehký. Tuto

životnost zde cítí i cizinci. A jsou strženi tou zvláštní energií, tím elánem, který koluje ve zdech a mezi památkami pražského města. Vidíme, jak si uvědomují jeho význam a měli bychom si to uvědomit také my. Praha je nejcennější majetek Československé socialistické republiky a našeho lidu. Neměli bychom ji kazit; měli bychom si pamatovat, že nepatří jenom nám, nýbrž celému světu.“

Tolik V. V. Štech.

*

Platí obecný názor, že pražské památky jsou soustředěny především kolem jádra města. Čím dál se vzdalujeme od středu, tím prý se jejich počet menší a klesá jejich hodnota a krása. Fakta však tento názor značně poopravují.

Praha, proslavené město kulturních památek, má dnes svou nejvýznamnější pamětihodnost skutečně ve svém středu. Její pražská památková rezervace zahrnuje dominanty Hradu, Vyšehradu a Petřína a kolem rozložená města Hradčany, Malou Stranu,

Staré a Nové Město. V nich jsou soustředěny stavitelské a umělecké hodnoty, z nichž většina, ať už samy o sobě nebo jako soubory, je charakteristická pro celé město, ať tím míníme siluetu hradčanského panorámatu, tvar mikulášského chrámu na Malé Straně, starou židovskou synagógu či starý židovský hřbitov, Staroměstské náměstí, staroměstský orloj či pomník sv. Václava pod Národním muzeem, i stavby nejnovější doby jako právnickou fakultu Karlovy univerzity, nový hotel Inter-continental, Chocholovy kubistické domy pod Vyšehradem a další.

Ovšem stejně charakteristické jsou pro Prahu i stavby mimo rezervaci jako trojský zámek, břevnovský klášter či Hanavský pavilón na Letné nebo líbezný zlíchovský kostelík na výšince nad řekou. Neméně charakteristický je i sám zákрут Vltavy, nad nímž město vyrostlo, či úbočí pod umělou zříceninou Babou. Některé památky vznikly ve vzájemné blízkosti, jiné se usadily odlehle od sebe, některé byly vytvořeny v dávných archeologických dobách, jiným vdechli život architekti současnosti. Ale v našem povědomí je toto všechno Praha, památková Praha.

Od 1. července 1974 se však obzor pražských památek dále rozšířil. Usnesením vlády republiky ČSR bylo k hlavnímu městu připojeno dalších 30 obcí ze středočeského kraje. Do našeho velkoměstského společenství tak k dřívějším 21 obcím, připojeným z jmenované oblasti již dnem 1. ledna 1968, přibýlo kromě zmíněného počtu obcí 314 km² celkové územní plochy a 84 nemovitých kulturních památek, jichž částečnou dokumentaci našemu středisku předalo Středočeské krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody. Kromě nemovitých památek jsme převzali i 1148 evidenčních listů movitých kulturních památek a jejich souborů a řadu ploch, sledovaných státem v rámci státní ochrany přírody.

*

V letech 1972—1975 se dále zvýšil trend oprav a rekonstrukcí památkových objektů:

v roce 1972 probíhalo 205 akcí a náklady na ně přesáhly 150 miliónů Kčs;

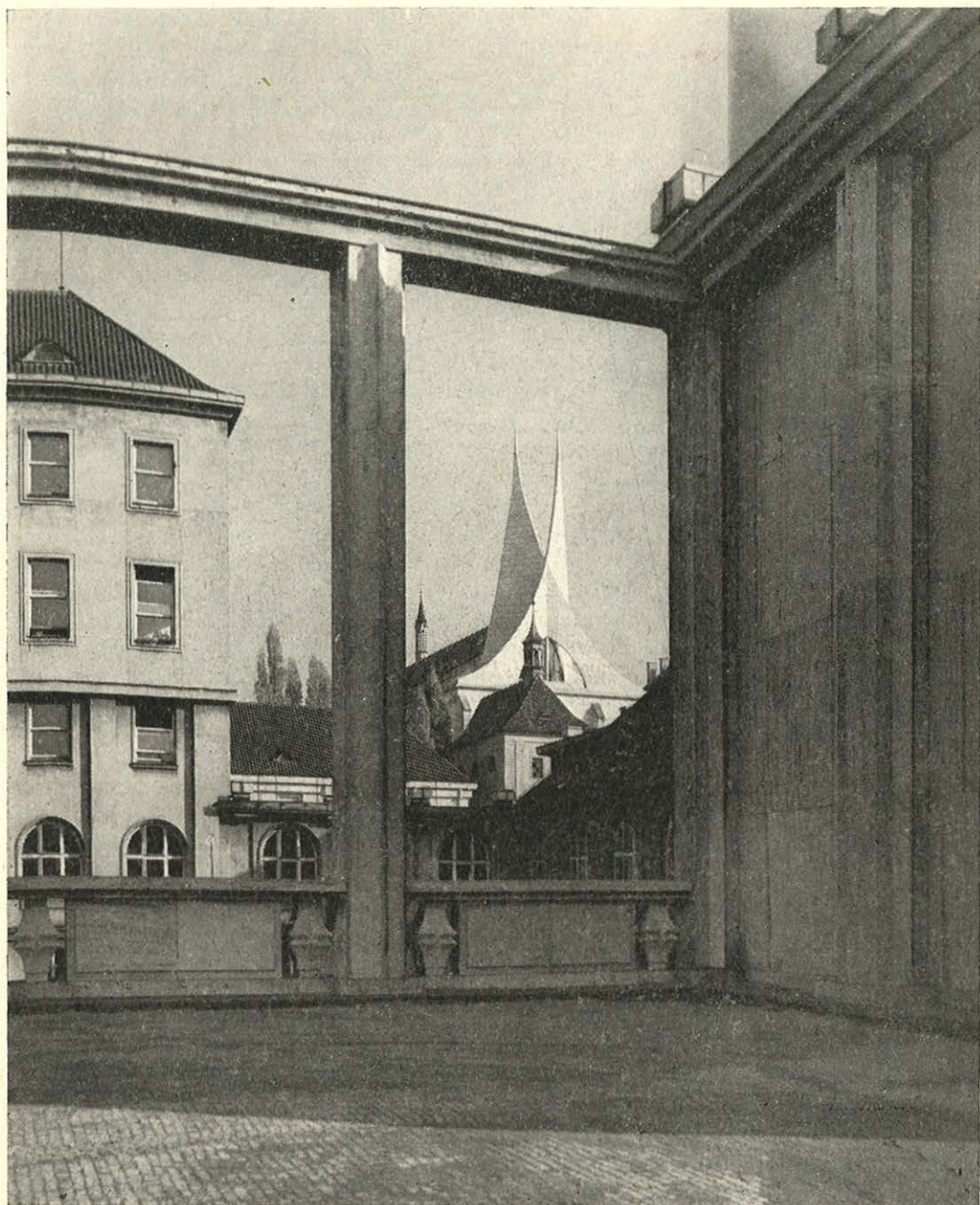
v roce 1973 to bylo opět přes 200 akcí, jejichž náklady obnášely 174 milióny Kčs;

v roce 1974 proběhlo 241 akcí se stejnou výší nákladů;

v roce 1975 to bylo 274 akcí, přičemž náklady na ně přesáhly 200 miliónů Kčs.

Tyto skutečnosti jsou názorným dokladem zesilujícího se zájmu našeho státu a vedení města o uchování a obnovu památkového bohatství.

Dříve než k tomu uvedu několik příkladů, připomenu, že některé akce byly převzaty již z dřívějších období a v nich bylo pokračováno velkými rekonstrukcemi. Dotkly se zejména tak významných objektů, jakými jsou bývalý Anežský klášter na Starém Městě či Jiřský klášter na Hradě, který byl upravován s mimořádnou pečlivostí pro účely Národní galerie. Bylo pokračováno v rekonstrukci tzv. Kischova domu v Melantrichově ulici na Starém Městě pro sbírky Muzea hl. města Prahy a bývalého kláštera v Loretě. Patří sem připomenout i rekonstrukci Martinického paláce na Hradčanech pro kanceláře Útvaru hlavního architekta města Prahy; stala se z něho po vynikající obnově jedna z prvořadých památek Prahy.

Neméně záslužnou je i rekonstrukce Menhartovského paláce v Celetné ulici, který vytváří charakteristický celek v zástavbě tohoto místa. Jako reminiscence již připomenutého symposia o ochraně památek nové doby byla přivítána rekonstrukce mostu Svatopluka Čecha pod Letnou. Je to odkaz secesního pojetí, který zvláště typicky zachovává výtvarné a uměleckořemeslné prvky tohoto slohu.

Do období let 1972–1973 spadají i velké rekonstrukce některých pražských církevních staveb, jakými jsou kostely sv. Jiljí, Jakuba a Mikuláše na Starém Městě a Ludmily na Vinohradech. Jsou to objekty s oblibou vyhledávané turisty, protože jejich výzdoba patří k dokonalým ukázkám slohových pojetí, v nichž byly budovány.

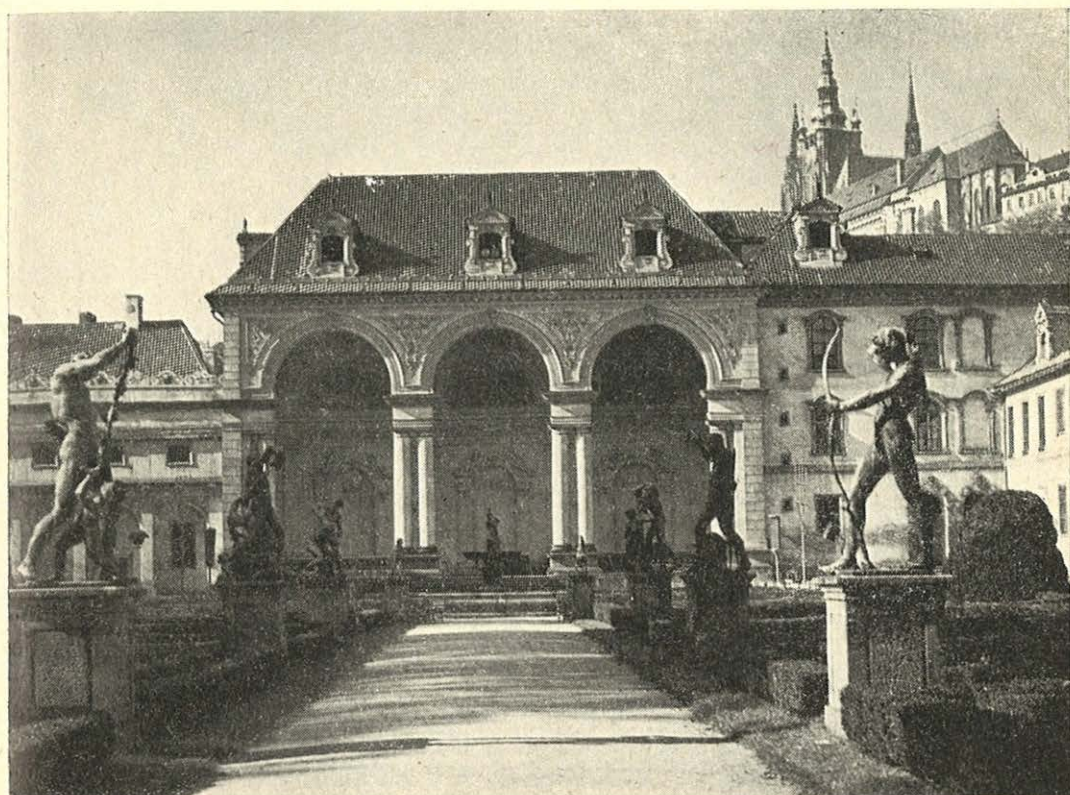
Bylo pokračováno i v obnově domů v ulici Na můstku. Zatímco západní část byla již dokončena — sluší tu připomenout nejen gotické fragmenty nalezené uvnitř domů, ale i znamenitě obnovené domovní znamení na nároží jednoho z domů — východní část domů s bohatými gotickými interiéry nákladně restaurovanými nadále zůstává ve stavu rekonstrukce. K průtahům jistě přispívá i stavba metra, která si vynutila demolici krajních domů na této straně Můstku.

Rozsáhlé opravy památkových objektů se netýkaly jen historického jádra města. Zasáhly i do vnějších částí, kde se pokračovalo v obnově bývalého statku Vraných, pozoruhodné barokní usedlosti na bohnické návsi, pro depozitární účely Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Obnovy se dočkává i starobylá kruhová tvrz v Chodově, která svým ojedinělým památkovým půvabem obohatí budované sídliště Jižního města, dále pak Císařský mlýn v Bubenči a další objekty.

K významným akcím památkové obnovy patří i rekonstrukce trojského zámku pro reprezentační účely hl. města Prahy a významného Vratislavského paláce na Malé Straně s pozoruhodnou barokní zahradou pro účely Galerie hl. města Prahy. Úsilím památkových pracovníků se podařilo zachránit středověké jádro bývalé usedlosti Stírky v Libni, které již bylo odsouzeno k zániku; mělo ustoupit nové zástavbě, objevil se však nový způsob využití, který tuto pražskou jedinečnost zachránil pro budoucí časy.

V téže době se přistoupilo k obnově pražského Obecního domu. Na mimořádné umělecké hodnoty této světoznámé secesní stavby v Praze bylo poukázáno zejména při prvním sympoziu pracovníků památkové péče, které se odbyvalo v jeho síních. Od postavení Obecního domu uplynulo již téměř 60 let a neustálé používání k účelům s velkými provozními nároky zanechalo na mnohých místech své nepříznivé stopy. V roce 1972 byla tedy zahájena generální oprava objektu, která se zatím soustředila na jeho vnější plášť.

V souvislosti s uvedením do provozu první trati pražského metra a s dokončením komunikačních úprav v horní části Václavského náměstí byla provedena velká obnova fasády národní kulturní památky Národního muzea. Pozornost byla věnována nejen plastickému plášti budovy, ale i zlacení příslušných částí zejména velké kupole, takže objekt se znovu stkví v sytě barevné výzdobě, jakou mu vdechli jeho budovatelé. Zatím si Pražané dosud nezvykli na sousední novou budovu Federálního shromáždění, ale snad se v budoucnu podaří vyladit souzvuk obou stavebně odlišných architektur

podobně, jako se stalo i u jiných případů různého slohového pojetí, které se v složité konfiguraci našeho hlavního města již tak častokrát projevílo.

Také proslulý Faustův dům na Karlově náměstí byl opraven včetně svého okolí, zdi, zahrady a jejich plastické výzdoby, dosahující a slohově navazující na současně obnovený kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce.

V téže době se zesiluje i péče o památky revolučního dělnického hnutí, KSČ a protifašistického odboje. Byla uskutečněna především obnova Lidového domu, dnes Muzea Vladimíra Iljiče Lenina, která se dotkla jak vnějšku tak i vnitřku budovy. Uvnitř byla provedena i instalace výstavy, která se těší stále většímu zájmu jak v kruzích domácích, tak i u zahraničních návštěvníků Prahy.

S velkým zájmem byla sledována obnova domu U tří pštrosů na malostranském předmostí Karlova mostu. Starobylý objekt slouží po úpravě pohostinským účelům. Na jeho obnovené fasádě se objevily fragmenty starých maleb, které připomínají, že v době svého vzniku působil dům svěží barevností, jíž vytvářel živý protějšek strohému podnoží gotické kamenné mostní stavby.

Mezi obcemi, které byly nedávno připojeny k hlavnímu městu, je i krásná románská rotunda v Dolních Chabrech. Její stav již také vyžadoval obnovu, která musela být provedena zvláště citlivě, neboť jde o jednu z nejstarších památek dnešní Prahy. Uvnitř kostela byly zjištěny zbytky nástěnných maleb a v sondě pod podlahou se objevily fragmenty rotundy se vzácnými dlaždicemi a základy ještě starší stavby.

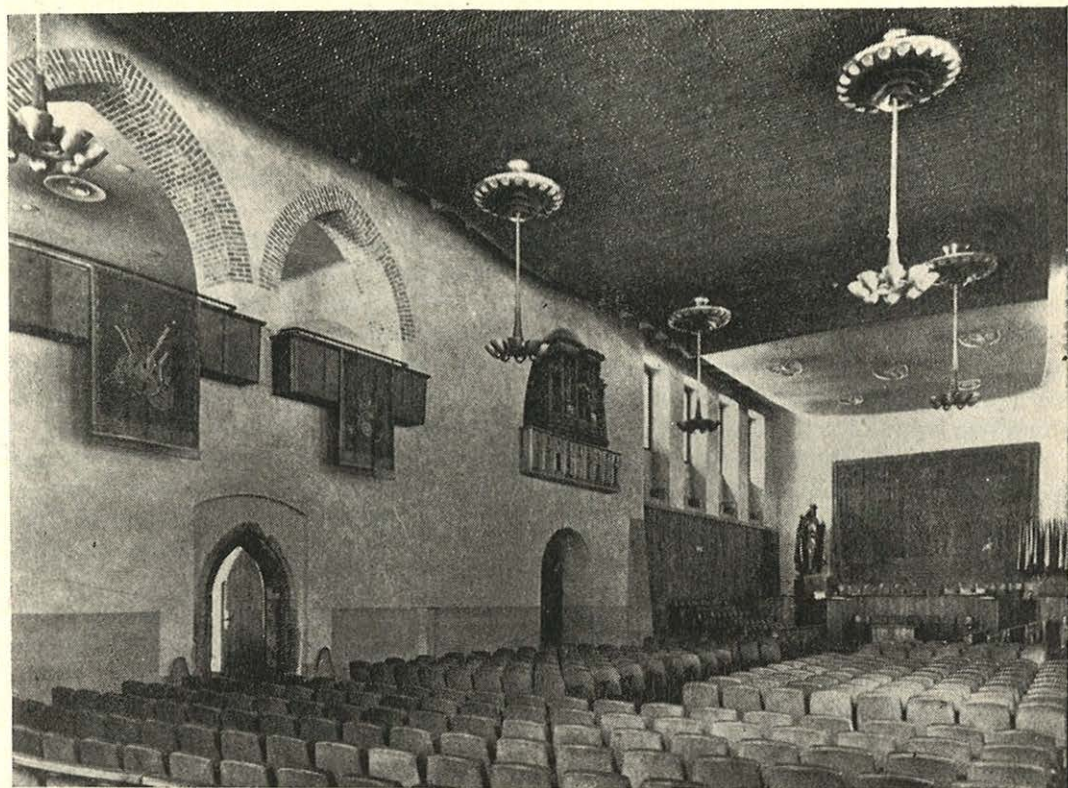
V jubilejním roce 1975 byla ukončena dosud nebývalá generální oprava národní kulturní památky Karlova mostu, která trvala plných osm let. Konečně jsme se opět dočkali klasického pohledu na jeho čistý a ušlechtilý tvar, který se uchovává již po dobu téměř šesti století. Bylo sneseno trubkové lešení, jež dosud zakrývalo pravidelný sled pilířů i plochu jeho vozovky, která dostala nové dláždění, aby symbolicky spojovala historický ráz místa s představami novodobých architektonických záměrů. Byly opraveny mostní plastiky a mezi nimi se objevily nové kopie. Zatím se do pražského lapiidária přestěhovaly originály postav sv. Mikuláše a Vojtěcha. Obnovená památka, v Praze i ve světě jedna z nejceněnějších, se tak vrátila do původní krásy.

Lze tedy markantně sledovat, že pozornost památkové péče byla současně s rekonstrukcemi významných památkových objektů věnována i obnově památek revolučního dělnického hnutí i problémům památek v okrajových oblastech Prahy. Přitom se stále výrazněji projevovала snaha řešit problémy koncepčně a komplexně a tedy i v relaci k otázkám současného životního prostředí.

Nalézt soulad mezi výstavbou a přestavbou města a péčí o kulturní hodnoty minulosti je úkol mimořádně obtížný a náročný. Stále výrazněji se v tomto směru projevuje moderní pojetí smyslu a poslání socialistické památkové péče. Nejde totiž jen o zachování a obnovu němých pomníků minulosti, neboť památkový fond je cennou a nedílnou součástí životního prostředí. V památkových objektech lidé bydlí, kulturně a společensky se vyžívají, často jsou takové objekty sídlem úřadů, ministerstev, diplomatických misí. To znamená, že památky v mnoha směrech ovlivňují etické a estetické cítění občanů, pozitivně působí na jejich psychiku a jsou, jako je tomu u památek revolučních tradic a revolučního dělnického hnutí, i významným prvkem výchovným.

Vztah a vazbu památek na životní prostředí jsme pocítovali stále naléhavěji. Proto Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody ve spolupráci s Útvarem hlavního architekta města Prahy dalo podnět, aby se tyto otázky staly předmětem porady odborníků; na ní by bylo možno vyměnit si zkušenosti i se specialisty z hlavních měst socialistických zemí. Třicáté výročí osvobození Československa pak vedlo k tomu, že pražští památkoví pracovníci navrhli jako svůj pracovní příspěvek uspořádání tohoto sympozia.

Myšlenka nalezla kladný ohlas u všech orgánů a organizací, jichž činnost se dotýká problematiky památkové péče na straně jedné a životního prostředí na straně druhé. A tak se ve dnech 21.—24. října 1975 sešlo v pražském hotelu Inter-continental v průběhu posledních pěti let v pořadí již třetí symposium s mezinárodní účastí, nazvané Památky a životní prostředí Prahy, svolané Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody k řešení aktuálních otázek památkové problematiky. Zúčastnilo se jej téměř 250 odborníků z ČSSR i ze zahraničí.

První významnou skutečností, která tuto akci charakterizovala, byla mimořádná pozornost, věnovaná sympoziu stranickými i státními představiteli: na zahájení byl přítomen ministr kultury ČSR Milan Klusák, druhého dne se jednání zúčastnil představitel hlavního města pražský primátor Zdeněk Zuska, který navíc přijal početnou delegaci účastníků sympozia ve starobylých prostorách Brožíkovy síně Staroměstské radnice. Nad jiné významnou byla skutečnost, že delegaci sympozia přijal i člen předsednictva ÚV KSČ a vedoucí tajemník MV KSČ Antonín Kapek, který v rozhovoru projevil velký zájem o otázky, jimiž se sympozium zabývalo, a v závěru přijetí přislíbil plnou podporu městských stranických orgánů velkému úsilí památkářů o cílevědomou konzervaci a obnovu pražských kulturních památek. Druhým radostným rysem sympozia bylo, že se přihlášení referenti a diskutující připravili na svá vystoupení zvlášť pečlivě; ze samotného přednesu pak bylo znát, že jejich vystoupení je založeno na výsledku odborných zkušeností i na snaze prospět dobré věci. Bylo předneseno 43 referátů a diskusních příspěvků; zvlášť jsme ocenili vystoupení zahraničních účastníků ze SSSR, Polska, Rumunska, Německé demokratické republiky, Maďarska a Bulharska, a zvlášť

milé bylo pozdravení delegáta ICOMOS pana profesora Miklóse Horlera. Všichni zahraňní hosté dali sympoziu pečeť závažného mezinárodního jednání a prostřednictvím delegáta ICOMOS se výsledek sněmování dostane do materiálů této významné mezinárodní kulturní organizace při UNESCO.

Souběžně s přípravami sympozia připravilo Pražské středisko ve spolupráci s Galerií hl. města Prahy výstavu Pražské památky a životní prostředí, kterou otevřelo 15. září 1975 v Křížové chodbě Staroměstské radnice. Námět, libreto a scénář výstavy zpracoval Miloš Pistorius ve spolupráci s dalšími odborníky Pražského střediska; architektem výstavy byl Miloš Kruml, výtvarníkem Pavel Šváb a zahradním architektem Božena Pavelková. Na výstavě byly pozoruhodné doklady o péči našeho hlavního města o kulturní památky za uplynulých 30 let, zajímavé trojrozměrné umělecké exponáty, fotografie a modely, dokládající stavební vývoj města. Výstava se těšila velkému zájmu občanů i sdělovacích prostředků a dosáhla překvapivé účasti 17 tisíc návštěvníků. Na závěr roku 1975 byla na žádost Technického muzea přenesena do Brna.

Významnou tečkou za sympoziem byla přijatá rezoluce. Z jejího textu bych chtěl připomenout alespoň jedinou větu: „Účastníci sympozia považují za nezbytné, aby se péče o kulturní památky, přírodu a krajinu stala nedílnou součástí urbanistického a hospodářského plánování a aby byla považována za kontinuální proces každodenního řízení výstavby a přestavby měst.“

Sympoziem Památky a životní prostředí Prahy a souběžnou výstavou byl v podstatě završen jubilejní rok Pražského střediska. Na adresu organizátorů sympozia i výstavy byla pronesena slova chvály a uznání. To nás zavazuje, abychom ještě lépe pracovali, ještě lépe chránili a uchovávali nezměrné hodnoty kulturního dědictví našeho drahého a slavného města. Skončily významné akce roku, ale nekončí každodenní mravenčí, obětavá a vyčerpávající, avšak cílevědomá práce nadšeného kolektivu pracovníků a spolupracovníků Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody.

Jí patří poslední slova této úvodní statě:

Vám všem vřelé díky, soudruzi a přátelé!